

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

DOI: 10.67227

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 6

2026

AMUDARYONING O'NG SOHILI SHAHARLARIDA TEATR TARIXI

Saotboyev Raxmatjon Madamin o'g'li
Urganch RANCH texnologiya universiteti, o'qituvchi

Annotatsiya

Teatr insoniyat madaniy taraqqiyotining eng qadimiy va murakkab shakllaridan biri bo'lib, u jamiyatning ijtimoiy, diniy va estetik hayoti bilan chambarchas bog'liq holda shakllangan. Qadimgi dunyo sivilizatsiyalari tarixida sahnaviy san'at nafaqat ko'ngilochar vosita, balki diniy marosim, siyosiy targ'ibot va jamoaviy xotirani saqlash mexanizmi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etgan. Markaziy Osiyo, ayniqsa qadimgi Baqtriya hududi, Sharq va G'arb sivilizatsiyalari kesishgan geomadaniy makon sifatida turli sahnaviy an'analarning shakllanishi va transformatsiyasi uchun muhim zamin yaratgan. Mazkur tadqiqotning maqsadi Amudaryoning o'ng sohili shaharlarida teatr san'atining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va uning madaniy sinkretizm sharoitidagi transformatsiyasini tarixiy-arxeologik materiallar asosida tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot natijalari qadimgi Baqtriyaning jahon teatr tarixi rivojida tutgan o'rnini aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Baqtriya, teatr tarixi, sahnaviy san'at, Xalchayon, Dalvarzintepa, Kushon imperiyasi, Yunon-Baqtriya, ellinizm, arxeologiya, antik teatr.

ИСТОРИЯ ТЕАТРА В ГОРОДАХ ПРАВОБЕРЕЖЬЯ АМУДАРЬИ

Saotboyev Raxmatjon Madamin ugli
Urgenchskiy universitet texnologiy RANCH, преподаватель

Аннотация

Театр является одной из древнейших и наиболее сложных форм культурного развития человечества, формировавшейся в тесной связи с социальной, религиозной и эстетической жизнью общества. В истории цивилизаций древнего мира сценическое искусство выступало не только как средство развлечения, но и как важный механизм религиозного обряда, политической пропаганды и сохранения коллективной памяти. Центральная Азия, в особенности территория древней Бактрии, как геокультурное пространство пересечения Восточной и Западной цивилизаций создала благоприятную основу для формирования и трансформации различных сценических традиций. Цель данного исследования заключается в анализе процессов формирования, этапов развития театрального искусства в городах правобережья Амударьи, а также его трансформации в условиях культурного синкретизма на основе историко-археологических материалов. Результаты исследования позволяют определить место древней Бактрии в развитии мировой истории театра.

Ключевые слова: Бактрия, история театра, сценическое искусство, Халчаян, Дальварзинтепа, Кушанская империя, Греко-Бактрия, эллинизм, археология, античный театр.

THE HISTORY OF THEATRE IN THE CITIES ON THE RIGHT BANK OF THE AMU DARYA RIVER

Saotboyev Raxmatjon Madamin o'g'li
Urgench RANCH University of Technology, Lecturer

Abstract

Theater is one of the oldest and most complex forms of human cultural development, formed in close connection with the social, religious, and aesthetic life of society. In the history of ancient civilizations, performing arts served not only as a means of entertainment but also as an important mechanism for religious rituals, political propaganda, and the preservation of collective memory. Central Asia, particularly the territory of ancient Bactria, as a geocultural space where Eastern and Western civilizations intersected, created a significant foundation for the formation and transformation of various theatrical traditions. The purpose of this study is to analyze the formation, developmental stages, and transformation of theatrical art in the cities on the right bank of the Amu Darya under conditions of cultural syncretism based on historical and archaeological materials. The results of the study contribute to determining the role of ancient Bactria in the development of world theater history.

Keywords: Bactria, theater history, performing arts, Khalchayan, Dalvarzintepa, Kushan Empire, Greco-Bactria, Hellenism, archaeology, ancient theater.

Amudaryoning o'ng sohili – qadimgi Baqtriya va Sug'diyona chegara hududi – miloddan avvalgi IV asrdan milodiy IV asrgacha davom etgan ko'p asrlik davrda siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotning geopolitik markaziga aylangan. Kampirtepa, Xalchayon va Dalvarzintepa kabi yodgorliklar arxeologik qazilmalar natijasida sahna san'ati tarixi bo'yicha boy manba bazasiga aylangan. Mazkur maqolada o'ng sohil shaharlari misolida teatr va sahnaviy san'atning vujudga kelishi, rivojlanishi hamda o'ziga xos xususiyatlari ilmiy-tarixiy metodlar yordamida tahlil etiladi.

Amudaryoning o'ng sohili, antik manbalar tilida Oks daryosining shimoli-sharqiy qirg'og'i, Baqtriyaning markaziy va shimoliy tumanlari bilan geografik jihatdan mos tushadi. Miloddan avvalgi IV asrdan milodiy IV asrgacha bo'lgan sakkiz asrlik davr ichida ushbu hudud ketma-ket to'rtta yirik siyosiy tuzum – Ahmoniylar saltanatining so'nggi davri, Iskandar imperiyasi va Selevkiylar hukmronligi, Yunon-Baqtriya podsholigi hamda nihoyat Kushon imperiyasi – ta'sirida bo'ldi. Har bir siyosiy tuzum o'ziga xos teatr-tomosha madaniyatini olib keldi: ellinistik davrda yunon tragediyasi va komediyasi institutlashgan shakllarda yoyilgan bo'lsa, Kushon davrida buddaviy marosimlar bilan uyg'unlashgan mahalliy sahnaviy an'analar gullab-yashnadi [1, B. 3–18].

ADABIYOTLAR TAHLILI

Manbashunoslik nuqtai nazaridan tadqiqot uch asosiy yo'nalishga tayanadi: arxeologik ma'lumotlar (me'moriy qoldiqlar, haykaltaroshlik namunalari, terrakota figurinalar, zarb etilgan tangalar), yozma manbalar (yunon, xitoy, parfiya va baqtriya tillaridagi matnlar, xitoy yilnomalari) hamda ikonografik tahlil (devoriy rasmlar, muhr tasvirlari, relyeflar). G.A. Pugachenkova, Sh.R. Pidaev, E.V. Rtveladze, M.E. Masson va K. Abdullayev singari olimlarning fundamental tadqiqotlari ushbu yodgorliklarda sahnaviy san'atning moddiy izlarini aniqlashda beqiyos hissa qo'shgan. Shu bilan birga, maqola teatr arxeologiyasining umumiy metodologiyasiga — xususan, O.A.W. Dilke, R. Green va J.R. Green tomonidan ishlab chiqilgan antik teatr interpretatsiyasi tamoyillariga — ham tayanadi [2, B. 23].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot tarixiy-qiyosiy va arxeologik tahlil metodlari asosida olib borildi. Unda Kampirtepa, Xalchayon va Dalvarzintepa yodgorliklaridan topilgan moddiy hamda yozma manbalar o'zaro qiyosiy tahlil asosida o'rganildi. Shuningdek, ikonografik va manbashunoslik yondashuvlari orqali sahnaviy san'atning shakllanishi hamda rivojlanish bosqichlari tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Iskandar qo'shinlari Baqtriyaga kirib kelgan paytda yunon madaniyatining ulkan bir qismi — jumladan, teatr instituti — ham birga olib kirildi. Qadimgi Yunonistonda teatr, xususan, Dionisga bag'ishlangan dramatik musobaqalar orqali shaharning fuqarolik hayotidan ajralmas qism edi. Makedoniya garnizonlari joylashgan shaharlarda va yangi ta'sis etilgan koloniyalarda — jumladan, Oks daryosi bo'yidagi Aleksandriyada — yunon askarlariga mo'ljallangan tomosha maydonchalari tashkil etilganligi tarixiy jihatdan asosli taxmindir. Bu masalada yaqin hududda joylashgan Ai Xonum (qadimgi Aleksandriya-Oks, hozirgi Afg'oniston) shahridagi topilmalar katta dalilni kuchga ega: P. Bernard boshchiligidagi fransuz arxeologik ekspeditsiyasi (1964–1978) bu yerda 6000 o'ringa mo'ljallangan ellinistik amfiteatr, gimnasiy va xazina qoldiqlarini aniqlagan. Teatrning o'tkazuvchanlik quvvati, yunon klassik me'morchiligiga mos loyihasi va sahna elementlari — skena, proskenion va orkestra — Baqtriyada yunon teatr institutlari chuqur ildiz otganligini isbotlaydi [3, B. 56–78].

O'ng sohil shaharlari Ai Xonum bilan intensiv savdo-madaniy aloqalar olib borganligi hujjatlar va moddiy manbalar bilan tasdiqlanadi. Kampirtepa arxeologik tadqiqotlari (E.V. Rtveladze boshchiligidagi ekspeditsiya) ushbu shaharning Ai Xonum bilan bevosita karvon yo'lida joylashganligini, daryodan o'tish punkti vazifasini bajarganligini ko'rsatdi. Bunday intensiv madaniy muloqot sharoitida o'ng sohil shaharlarida ham shunga o'xshash sahnaviy inshootlar yoki kamida tartibga solingan tomosha makonlari mavjud bo'lishi iqtisodiy va demografik jihatdan mumkin bo'lgan.

Yunon-Baqtriya podsholigi (miloddan avvalgi 256–145-yillar) davrida teatr institutlari to'liq shakllanib ulgurdi. Diodotlar sulolasi, so'ngra Evtidemiyalar va Menandr singari hukmdorlarning zarb etilgan tangalarida yunon yozuvlari va Ellada san'atiga xos tasvirlar aks etgan. Bu esa yunon madaniy an'analariga bo'lgan rasmiy intilishni tasdiqlaydi. Yunon tilida yozilgan hujjatlar — jumladan, Baqtriya tuprog'idan topilgan papirus parchasi — mahalliy zodagonlar yunon ta'limini, jumladan, dramatik adabiyotni ham o'rganganini ko'rsatmoqda. Terrakota haykaltaroshligi — arxeologik jihatdan eng ko'p uchraydigan topilmalar turidan biri — Termiz va uning atroflarida teatr niqoblariga yaqin qiyofali, keskin mimikali figurinalarni bergan. L.T. Yagodina va M.E. Massonning terrakota bo'yicha tadqiqotlarida

Termiz va uning atrofidan topilgan bir qancha figurinalar komediya va fars personajlarini eslatuvchi ijrochilar obrazlari sifatida tasniflanadi [4, B. 67].

Yunon-Baqtriya podshohligining sak qabilalari va parfiyaliklar tomonidan agʻdarilishi (miloddan avvalgi 140–130-yillar) madaniy uzilishni emas, balki madaniy sintezni keltirib chiqardi. Yangi hukmdorlar ellinistik madaniyat merosini tark etmadi; aksincha, uni mahalliy anʻanalara, xususan, zardushtiy marosim madaniyati bilan uygʻunlashtirdi. Parfiya imperiyasi (miloddan avvalgi 247 — milodiy 224-yil) Baqtriyaning gʻarbiy qismida teatr va tomosha anʻanasini davom ettirdi. G.A. Koshelenkonning Parfiya madaniyatiga oid fundamental tadqiqoti ushbu imperiyada yunon tipidagi teatr inshootlari saqlanib qolganini va parfiyalik hukmdorlar yunon dramatik asarlarini sevib tomosha qilganini koʻrsatadi. Jumladan, Orod II (Krass ustidan gʻalaba qozonilgandan soʻng, miloddan avvalgi 53-yil) saroyida Vakkxalar namoyish etilganligi antik manbalarda qayd etiladi.

Ushbu davrda oʻng sohilda sahnaviy sanʻatning asosiy tashuvchilari sifatida masxarabozlar, akrobatlar va sozandalar maxsus sayyor guruhlar tashkil qilgan deb faraz etish mumkin. Xitoy elchisi Chjan Tsyen (miloddan avvalgi 128–126-yillar) Baqtriyada katta bozorlar va faol savdo hayotini taʼriflagan. Agora anʻanasiga oʻxshash tarzda bozor maydonlari ijrochilarning asosiy faoliyat koʻrsatish makoni boʻlgan. Kampirtepaning oʻtish davriga oid arxeologik qatlamlarida E.V. Rtveladze boshchiligidagi ekspeditsiya saroy-ibodatxona komplekslariga tutash keng ochiq maydonni aniqlagan. Bunday maydonlar antik shahar hayotida tomosha va marosim tadbirlarining oʻtkazilish joyi boʻlganligi umumiy arxeologiya tamoyillariga mos keladi. Maydon atrofida topilgan terrakota parchalari orasida musiqa chaluvchi personajlar figurinalari ham mavjud boʻlib, ular sahnaviy ijroning bilvosita moddiy dalillari sifatida baholanadi.

Kushon imperiyasi (taxminan milodiy I–IV asrlar) Amudaryoning oʻng sohilida shaharsozlik va madaniyatning eng yuksak darajasiga erishdi. Kanishka I va uning vorislari davrida Baqtriyaning shimoliy viloyatlari iqtisodiy jihatdan ham, madaniy jihatdan ham misli koʻrilmagan darajada taraqqiy qildi. B.Ya. Staviskiy Kushon imperiyasini koʻp dinli va koʻp madaniyatli sinkretik davlat sifatida taʼriflagan boʻlib, bu xususiyat sahnaviy sanʻat sohasida ham aniq aks etgan: zardushtiy, buddaviy va ellinistik motivlar bitta ikonografik dasturda uygʻunlashgan [6, B. 120–130].

Xalchayon yodgorligi (Denov shahri yaqinida, milodiy I asr) oʻng sohilning teatr tarixi boʻyicha hozircha eng muhim arxeologik manbalaridan biriga aylangan. G.A. Pugachenkova rahbarligidagi Oʻzbekiston arxeologik ekspeditsiyasi (1959–1963) tomonidan saroy binosining markaziy zalida qoʻlga kiritilgan bichimli loy relyeflar toʻplami ilmiy jamoatchilikni hayratga soldi va Kushon sanʻatining choʻqqisi sifatida baholandi. Ushbu relyeflarda arfa, ud va nay chaluvchi ayol musiqachilar, raqsga tushayotgan figurinalar hamda tomoshadan zavqlanayotgan tomoshabinlar tasvirlangan. Pugachenkova oʻzining Xalchayan nomli monografik tadqiqotida bu sahnalar maʼlum bir ijrochilik tartibini — konsert yoki marosim ijrosini — aniq aks ettirishini taʼkidlagan. Relyeflardagi musiqachilar ramziy emas, balki real professional ijrochi guruhining inʼikosi sifatida izohlangan boʻlib, bu kashfiyot Kushon davrida professionallashuv jarayonida boʻlgan sahnaviy sanʻatning mavjudligini dalillaydi.

Dalvarzintepa (Sherobod tumani, milodiy I–III asrlar) oʻng sohilning yana bir strategik muhim madaniy markazi hisoblanadi. Sh.R. Pidaev boshchiligidagi ekspeditsiya (1967–1972) bu yerda buddaviy vixara, saroy majmuasi va katta jamoat maydoni kompleksini aniqlagan. Buddaviy monastir hayotida dramatik marosimlar muhim oʻrin tutganligi Gandxara anʻanasidan yaxshi maʼlum: Jataka qissalarini rituallashtirish, Budda hayotidan epizodlarni sahnaviylashtirilgan holda ijro etish monastirlarda muntazam oʻtkaziladigan tomosha shakllaridan boʻlgan. Dalvarzintepada topilgan Budda hayotini aks ettiruvchi terrakota qoliqlar, narrativ haykaltaroshlik parchalari va dekorativ elementlar ushbu taxminni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, Dalvarzintepa topilmalari orasidagi tomosha niqobiga oʻxshash yuzli bir qancha terrakota figurinalari sahnaviy anʻananing moddiy qoldigʻi sifatida alohida tadqiqotni talab etadi.

Termiz (qadimgi Tarmita) Kushon davrida oʻng sohilning eng yirik shahar markaziga aylangan. M.E. Masson boshchiligidagi Termiz arxeologik kompleks ekspeditsiyasi (1936–1938) va keyinchalik E.V. Rtveladze tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda shaharning murakkab infratuzilmasi — karvonsaroylar, bozorlar, ibodatxonalar va saroy majmualari aniqlangan. Sahnaviy sanʻat nuqtai nazaridan Termizning ahamiyati ikki jihatda namoyon boʻladi: birinchidan, karvon yoʻllari chorrahasida joylashganligi sababli shahar Hindiston, Parfiya, Xitoy va Rimdan kelgan sayyor ijrochilar, masxarabozlar va sozandalar uchun tranzit nuqtaga aylangan; ikkinchidan, shaharning oʻzida topilgan turli xil terrakota figurinalar va tangalardagi tasvirlar mahalliy sahnaviy anʻanalarning barqarorlashganligini koʻrsatadi [7, B. 45–49].

Fayoztepadagi buddaviy kompleksda (Termiz yaqinida, milodiy II–III asrlar) aniqlangan devoriy

suratlar sahnaviy san'at tarixi uchun alohida ahamiyatga ega. L.I. Albaum tomonidan o'rganilgan ushbu rasmlar orasida Jataka matnlariga asoslangan narrativ sahnalar, musiqa va raqsni aks ettiruvchi lavhalar mavjud. Bunday tasviriy dastur monastirda tashkiliy ijrochilik an'anasining mavjudligini ko'rsatadi, chunki devoriy suratlar ko'pincha ma'lum bir marosim yoki tomosha sikli bilan bevosita bog'liq bo'lgan.

O'ng sohil shaharlarida miloddan avvalgi IV asrdan milodiy IV asrgacha bo'lgan davr oralig'ida kamida uchta asosiy sahnaviy an'ana parallel ravishda mavjud bo'lganligi manbalar tahlili asosida aniqlanmoqda. Birinchi an'ana — ellinistik teatr merosi — Baqtriyaga yunon kolonistlari bilan birga kirib kelgan va Yunon-Baqtriya podsholigi davrida institutlashgan. Tragediya va komediya janrlari asosiy o'rin tutgan bo'lib, ularning ijrosi xor, aktyor va tomosha maydoni (orchestra, theatron, skena) kabi tarkibiy qismlarni o'z ichiga olgan. Ikkinchi an'ana — mahalliy sakral marosim dramasi — zardushtiy va politeistik sig'inish bilan bog'liq bo'lib, o'ng sohil uchun xos bo'lgan. Bu an'ana avval ellinizm, keyinchalik esa buddaviy diniy-marosim ritualari bilan uyg'unlashib rivojlangan. Uchinchi an'ana — buddaviy narrativ drama — Kushon imperiyasining Hindiston bilan intensiv madaniy aloqalari natijasida shakllangan va Gandxara san'ati orqali ikonografik tarzda qayd etilgan.

Musiqa sahnaviy san'atning barcha shakllarida asosiy birlashtiruvchi va ifoda vositasi vazifasini bajargan. Xalchayon relyeflarida tasvirlangan, shuningdek, terrakotalarda aks etgan musiqa asboblari — chang (arfa), ud, nay, rubob tipidagi torli asboblari va zarbli idiofonlar — Kushon sahnaviy madaniyatining rang-barang musiqiy bazasini namoyon etadi. K. Abdullaevning ikonografik tahlili shuni ko'rsatadiki, musiqa asboblari tasvirlangan sahna lavhalari odatda boshqa ijrochilik elementlari — raqqoslar va akrobat figuralari — bilan birga uchraydi. Bu holat musiqa va jismoniy ijroning uyg'un tarzda birlashganligi haqidagi konsepsiyani ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Masxarabozlar va akrobatlar o'ng sohil shaharlarining ommaviy tomosha an'anasida alohida o'rin egallagan. Termiz va Dalvarzintepa qazilmalarida topilgan terrakota figurinalar orasida assimetrik yuz ifodali, keskin qiyofali figuralar mavjud bo'lib, ular antik dunyo ikonografiyasida keng tarqalgan kulgili masxaraboz ijrochi obrazini eslatadi. Mazkur figurinalar stilizatsiyalashgan ko'rinishda bo'lsa-da, ularda professional ijrochilar obrazining moddiy ifodasini ko'rish mumkin. Xitoy manbalari — jumladan Xou Xan shu yilnomasi — Kushon imperiyasidan kelgan akrobatlar va sehrgarlarning Xitoy saroyida tomosha ko'rsatganini qayd etgan; bu esa o'ng sohil shaharlaridan o'tgan sayyor ijrochi guruhlarning xalqaro miqyosda faoliyat olib borganini tasdiqlaydi.

Antik dunyo teatrida ijrochilik makoni me'moriy jihatdan maxsus tartibga solingan. O'ng sohil shaharlarida alohida teatr binolari arxeologik jihatdan hozircha qayd etilmagan bo'lsa-da, bir qator me'moriy yechimlar sahnaviy ijroni ko'zda tutganligi aniqlanmoqda. Xalchayon saroyi markaziy zalining apsidal nihoyasi — aynan tomosha makoni tuzilmasiga o'xshash shakl kasb etgan bo'lib — hukmdor va uning zodagonlari tomosha ko'rganligi haqida asosli faraz yuritishga imkon beradi. Apsida oldidagi keng maydon ijrochilik maydonchasiga muqobil vazifasini bajargan bo'lishi mumkin. Bu arxeologik interpretatsiya Pugachenkova tomonidan saroy binosini tahlil qilishda bilvosita ilgari surilgan.

Dalvarzintepaning buddaviy vixarasi va saroy majmuasiga tutash katta ochiq maydon ham jamoat tomosha an'anasining asosiy makoni bo'lgan deb ishonch bilan taxmin qilish mumkin. Hindistondagi buddaviy monastirlar me'morchiligidagi o'xshash makon yechimi — vixara oldidagi stupa atrofidagi ochiq maydon — ham narrativ drama va ibodatga bag'ishlangan sahnaviy ijro uchun foydalanilganligi tadqiqotchilar tomonidan keng tan olingan. Qo'shni Baqtriyadagi (Toxariston) Ai Xonum teatri esa o'ng sohil shaharlari uchun me'moriy model bo'lib xizmat qilgan bo'lishi mumkin. 6000 o'ringa mo'ljallangan, yunon klassik amfiteatr an'anasida qurilgan bu bino Kushon davrigacha faoliyat ko'rsatgan va, ehtimol, yangi hukmdorlar davrida ham ishlatilgan.

Amudaryoning o'ng sohili Ipak yo'lining strategik o'tish qismida joylashganligi sababli bu yerda turli madaniyatlarning sahnaviy an'analari kesishgan va o'zaro ta'sir qilgan. Milodiy I–III asrlarda Kushon imperiyasi Rim, Parfiya, Hindiston va Xitoy bilan faol diplomatik hamda savdo munosabatlari olib borgan. Rim pantomimasi va sirk san'ati, Hindistonning kuchipudi va kutiyattam kabi klassik teatr shakllari, Xitoyning akrobatik tomosha an'analari — bularning barchasi o'ng sohil shaharlari orqali o'tib, mahalliy an'analarga o'z ta'sirini ko'rsatgan. F. Grenetning ta'kidlashicha, Baqtriya va Sug'diyona shaharlari Ipak yo'li bo'ylab vositachilik funksiyasini bajargan ekan, sahnaviy san'atning turli ko'rinishlari ham shu yo'l orqali tarqalgan.

Termiz yaqinidagi Surxon vohasida topilgan Parfiya tipidagi terrakotalar bilan Kushon tipidagi terrakotalarning bir qatlamda uchrashi madaniy chegaralarning keskin emasligini, balki asta-sekin o'tish jarayoni mavjud bo'lganligini ko'rsatadi. Sahnaviy san'at, o'z tabiatiga ko'ra, madaniyatlar o'rtasidagi

muloqotda eng moslashuvchan unsur hisoblanadi: ijrochilar turli tomosha san'ati ko'rinishlarini olib yuruvchi sayyor guruhlar sifatida shahardan shaharga o'tib yurgan, yangi ko'rinishlarni o'zlashtirib, mavjud an'analarga qo'shib borgan. Bu jarayon o'ng sohil shaharlari sahnaviy madaniyatini o'ziga xos gibridda shakllantirdi: ellinistik formalarda buddaviy mazmunga ega bo'lgan yoki zardushtiy ritualning yunon sahna vositalari yordamida ifodalangan ko'rinishlari paydo bo'ldi. Elizabeth Errington va Joe Cribb tomonidan tahlil qilingan Kushon tangalarining ikonografiyasi ham aynan shu ko'p qatlamli madaniy uyg'unlikni aks ettiradi.

Amudaryoning o'ng sohili shaharlaridagi teatr tarixi miloddan avvalgi IV asrdan milodiy IV asrgacha bo'lgan sakkiz asrlik davrni qamrab olib, uch asosiy bosqichni — ellinistik, o'tish va Kushon davrlarini — o'z ichiga oladi. Bu tarix faqat sahnaviy san'atning mahalliy rivoji emas, balki global madaniy muloqotning mahalliy natijasidir. Xalchayon relyeflari, Dalvarzintepa buddaviy kompleksi, Termiz va Kampirtepa arxeologik qatlamlari birgalikda qadimgi o'ng sohil shaharlarining teatr va sahnaviy san'at sohasida o'ziga xos madaniy markazga aylanganligini ilmiy jihatdan dalillaydi.

Arxeologik manbalar bazasi hali to'liq o'rganilmagan bo'lib, ushbu hududda kelgusida olib boriladigan me'moriy va ikonografik qazilmalar teatr binolari, sahnaviy makonlar hamda ijrochilik an'analari to'g'risidagi ma'lumotlarni yanada boyitishi kutilmoqda. Shu ma'noda qadimgi Baqtriya, xususan Amudaryoning o'ng sohili, jahon teatr tarixining muhim bir bo'laki sifatida tadqiqotchilar diqqatini to'la jalb qilishga haqli asosga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Пугаченкова Г.А. Халчаян. — Тошкент: Фан, 1966. — 296 с.
2. Пугаченкова Г.А. Искусство Бактрии эпохи Кушанов. — Москва: Искусство, 1979. — 200 с.
3. Ртвеладзе Э.В. Древние и средневековые города и поселения Северной Бактрии. — Тошкент: Фан, 1983. — 168 с.
4. Ртвеладзе Э.В. Цивилизации, государства, культуры Центральной Азии. — Тошкент: ИФЕАК, 2005. — 388 с.
5. Бернар П. Фуй де Ай-Ханум I (Fouilles d'Aï Khanoum I). — Париж: ДАФА (Мемуар де ла ДАФА, 21), 1973. — 456 с.
6. Ставиский Б.Я. Кушанская Бактрия: проблемы истории и культуры. — Москва: Наука, 1977. — 297 с.
7. Массон М.Е. Термезская археологическая комплексная экспедиция. — Тошкент, 1936. — 142 с.